

Tarımsal Örgütlenmede Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi (Erzurum İli Örneği)

Determination of Factors Effective in Agricultural Organization (Erzurum Province Example)

Sibel KADIOĞLU

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Dr., Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum
sibel.kadioglu@tarimorman.gov.tr
0000-0002-9121-1705

Gökhan TAŞĞIN

Dr., Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum
gokhan.tasgin@tarimorman.gov.tr
0000-0002-3079-8709

Banu KADIOĞLU

Dr., Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum
banu.kadioglu@tarimorman.gov.tr
0000-0002-9041-5992

Cemile KARAMAN GEZENOĞLU

Lüleburgaz İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü
cemile.karaman@tarimorman.gov.tr
0000-0001-9163-2131

Atıf / Cite as: Kadioğlu, S., Taşğın, G., Kadioğlu, B., Karaman Gezenoğlu, C., (2024). Tarımsal Örgütlenmede Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi (Erzurum İli Örneği), Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi (TEAD), Cilt: 10, Sayı: 1, Sayfa: 59-69

JEL kodları / *JEL codes:* Q0 - Q1 - Q13

DOI: 10.61513/tead.1452047

Bu makale T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü tarafından desteklenen TAGEM/TEAD/14/A15 /P02/006 numaralı projenin çıktılarından üretilmiştir.

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş tarihi / Received date: 13/03/2024

Kabul tarihi / Accepted date: 25/06/2024

e-ISSN: 2687 – 2765

Cilt / Volume: 10, *Sayı / Issue:* 1, *Yıl / Year:* 2024

Tarımsal Örgütlenmede Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi (Erzurum İli Örneği)

Öz

Çalışma alanında tarımsal işletmelere ait çiftçi kayıt sistemi verilerinden faydalanılarak basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle örnek hacmi 316 olarak belirlenmiş ve gayeli olarak tespit edilen sekiz ilçe ve köylerine orantısal olarak yapılan dağıtım sonrası anket çalışması yürütülmüştür. Bu çalışmada Erzurum ilinde tarımsal örgütlenme durumu ve örgütlerin oluşturulması veya üyelerin kooperatif veya üretici birliklerine katılımlarını etkileyen faktörleri tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları tanımlayıcı istatistikler ve binary logit regresyon modeli ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları; üreticilerin %47.7'sinin hiçbir tarımsal örgüte üye olmadığını, %52.2'sinin ise tarımsal örgüte üye olduğunu ortaya koymuştur. İşletmenin sahip olduğu traktör sayısı, toplam arazi miktarı ve kooperatifler hakkında yeterli bilgiye sahip olma durumu %1 önem seviyesinde pozitif yönde, üretici yaşı %10 önem seviyesinde negatif, tarımsal gelirinin iyi ve üreticilerin sosyal güvencelerinin olup olmaması ise %10 önem seviyesinde pozitif yönde önemli etkide bulunan faktörler olarak tespit edilmiştir. Çiftçilerin yaşları arttıkça tarımsal örgütlere üyelik ihtimalinin azalacağı; toplam arazi ve traktör varlığındaki artış, kooperatifler/birlikler hakkında bilgi sahibi olma, sosyal güvence ve tarımsal gelir değişkenleri ile de tarımsal örgütlere üyelik ihtimalinin artacağı belirlenmiştir. Çiftçilerin tarımsal örgütlere olumlu yaklaşımda bulunarak katılım sağlamları hususunda; üreticinin tarımsal arazi varlığının artırılması kapsamında toprak reformu ve arazi toplulaştırması çalışmalarının hızlandırılması, mekanizasyon desteklenmelerinin artırılması veya çeşitlendirilmesi, örgütlenme bilgi ve gereksinimlerinin giderilmesi özellikle genç çiftçilerin tarımsal örgütlenmeye yönelik eğitim ve yayım hizmetlerine katılımlarının teşvik edilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Tarım, Kooperatif, Üretici birlikleri, Çiftçi, Erzurum

Determination of Factors Effective in Agricultural Organization (Erzurum Province Example)

Abstract

Using the farmer registration system data of agricultural enterprises in the study area, the sample size was determined as 316 by simple random sampling method, and a post-distribution survey was conducted proportionally to eight purposely determined districts and villages. In this study, it was aimed to determine the state of agricultural organization in Erzurum province and the factors affecting the formation of organizations or the participation of members in cooperatives or producer unions. The research results were evaluated with descriptive statistics and binary logit regression model. Research results; It has been revealed that 47.7% of the producers are not members of any agricultural organization, while 52.2% are members of an agricultural organization. The number of tractors owned by the enterprise, the total amount of land and having sufficient information about cooperatives have a positive significant effect at the 1% significance level, the age of the farmers has a negative significant impact at the 10% significance level, and whether the agricultural income is good and whether the farmers have social security has a positive significant impact at the 10% significance level were identified as factors. As the age of farmers increases, the probability of membership in agricultural organizations decreases; It has been determined that the probability of membership in agricultural organizations will increase with the increase in total land and tractor assets, knowledge about cooperatives/unions, social security and agricultural income variables. In order for farmers to participate in agricultural organizations by taking a positive approach; Within the scope of increasing the agricultural land assets of farmers, it is recommended to accelerate land reform and land consolidation studies, increase or diversify mechanization supports, meet organizational knowledge and needs, and especially encourage young farmers to participate in training and extension services for agricultural organization.

Key words: Agriculture, Cooperative, Producer unions, Farmer, Erzurum

1. GİRİŐ

Tarım dñnyada ve ÷lkemizde gerek insan gıdası ve gerekse diğer sekt÷rlerin ham madde ihtiyaçlarını karşılayan oldukça önemli bir üretim koludur. Kıt olan kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmak ve üreticilerin gelirlerinde artış meydana getirmek tarım sektöründe en önemli önceliği oluşturmaktadır. Kırsal nüfusunun büyük çoğunluğu tarımsal üretimle ilgilenen Erzurum ili ağır iklim koşulları ve topoğrafyası nedeni ile sınırlı üretim çeşitliliğine sahiptir. Tarım işletmeleri incelendiğinde işletmelerin küçük aile işletmesi olduğu, teknolojinin az kullanıldığı, emek bazlı çalışılan ve sermayesi kıt olan işletmeler olduğu gör÷lmektedir.

Özellikle girdi fiyatlarının yüksek, ürün fiyatlarının düşük olması ve ürünlerin pazarlama imkânlarının yetersiz olması en sık karşılaşılan problemlerdir. Bununla birlikte kırsal kesimde değer zincirinin uzun ve yetersiz depolama şartlarının olması, örgütlenmenin olmaması gibi nedenler ile üreticiler düşük fiyatlarla üretime devam etmekte ve zorlanmaktadır. Üreticiler ürünlerine bireysel olarak pazar bulamamakta, her zaman değerine satamamakta ve istedikleri gelir düzeyine ulaşamamaktadır. Bu sonucun nedenlerinden biri ve belki de en önemlisi tarımsal örgütlerin olmayışı, yetersiz oluşu veya üreticilerin tarımsal örgüt (kooperatif veya birliklere) üyeliğine yaklaşmamalarıdır (Kılıç, 2004; Kılıç Topuz ve Bozoğlu, 2016). Tarımsal örgütlenme; üreticilerin tarımsal yenilikleri ve gelişmeleri takip edebilmeleri ve tarımsal yayım çalışmalarından yararlanabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Girdi temini ve pazar problemlerini çözmelerinde ve kalkınmalarında etkin rol oynamaktadır. Üreticilerin birlik kurmaları veya kooperatifleşmeleri ile ÷lke ekonomilerine büyük katkı sağlanmaktadır. Tarımsal üretimde örgütlenmenin asıl hedefi verimliliği artırmak, üretimden tüketiciye ulaşıncaya kadar ürünlerin değerlendirilmesini sağlamak, üreticinin gelirini artırmak ve pazar sorununu çözümlenektir (İnan vd., 2000). Dolayısı ile tarımın bu olumsuz yansımalarının nedenlerini bulmak ve alternatif çözümler önerileri geliştirmek için en uygun çözümler yollarından biri

de örgütlenmek yani birlikte hareket edilmesine imkân sağlayan kooperatifler veya birliklerin oluşturulmasıdır.

÷lkemiz tarım sektöründe ekonomik örgütlenmenin önemli bir kısmını tarımsal kooperatifler oluşturmaktadır (Yercan, 2007). Erzurum ilinde Türkiye ortalamasıyla kıyaslandığında kooperatif ve birlik sayısının az ve aktif faaliyet gösterme oranının düşük olduğu gör÷lmektedir (Tablo 1). Türkiye genelinde olduğu gibi tarımsal kalkınma kooperatifleri sayı olarak ilk sırada yer almaktadır.

Tarımsal örgütlerin sayısının ve üye sayısının azlığı yöre çiftçisinin istenen refah seviyesine ulaşamamasında etkin bir rol oynamaktadır. Hâlbuki örgütler kuruluş amaçları doğrultusunda etkin çalışarak tarımsal üretimi belirli bir plan çerçevesinde, iç ve dış pazarda kolayca pazarlanabilecek kalite standartlarına ulaştırabilme imkânlarına sahiptir. Tarımsal üretici örgütlerinin faaliyetlerinin üretici lehine artırılması üreticilerin gelir seviyesinin artmasına neden olacak ve ÷lke ekonomisine olumlu etki sağlayacaktır. Örgütlenememe nedenleri ve çiftçilerin beklentileri konusunda yapılan birçoğ çalışmada çiftçilerin önemsemediği ve ön plana çıkardığı birçoğ faktörün özellikle tarımsal arazi, gelir, deneyim, mekanizasyon, çiftçinin özellikle yaş ve öğrenim durumu gibi demografik özellikleri kooperatif veya birliklerde üyeliği etkileyen faktörlerdir (Demirbük ve Kızılaslan, 2020; Karlı ve Çelik, 2017; Terin ve Çelik Ateş, 2010).

Bu kapsamda yapılan çalışma ile Enstitümüzün de görev alanı olan Erzurum ilindeki üreticilerin sosyo ekonomik özellikleri ve tarımsal örgütlenme konusu ile ilgili eğitim, bilgi ve bu konudaki davranış ve yaklaşımları tanımlanarak örgütlenmeleri veya örgütlere katılımları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemek amaçlanmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışma alanında bulunan tarım işletmelerinin tamamı ile gör÷ülebilmek oldukça zor ve masraflıdır. Bu nedenle araştırma alanını oluşturacak ilçeler bölgeyi en iyi temsil etmesi

açısından Erzurum ilinin kuzey güney, doğu ve batısından olmak üzere seçilmiştir.

TAGEM desteği ile 2014-2015 yıllarında yürütülen projede gayeli olarak seçilen köylerde

yapılacak anket sayısı, işletmenin arazi varlığına bağlı olarak basit tesadüfi örnekleme yönteminin sonlu popülasyonlar için önerilen aşağıdaki eşitliği (1) ile tespit edilmiştir (Çiçek ve Erkan, 1996).

Tablo 1. Türkiye ve Erzurum’da bulunan tarımsal kooperatif ve birlikler

Türkiye	2015	2023	Erzurum	2014	2023
Tarımsal kalkınma kooperatifi	7,360	6,641	Tarımsal kalkınma kooperatifi	108	100
Sulama kooperatifi	2,392	2,488	Sulama kooperatifi	14	16
Su ürünleri kooperatifi	548	591	Kooperatif bölge birliği	3	2
Pancar ekicileri kooperatifi	31	31	Pancar ekicileri kooperatifi	1	1
Tarım kredi kooperatifi	1,625	1,618	Tarım kredi kooperatifleri	14	14
Hayvansal üretim üretici birliği	558	553	Yetiştirici birliği	3	3
Bitkisel üretim üretici birliği	276	237	Tarımsal üretici birliği	21	21
Su ürünleri üretici birliği	33	32			
Organik ürünler üretici birliği	28	27			
Damızlık sığır yetiştirici birliği	81	81			
Damızlık koyun keçi yetiştirici birliği	80	80			
Arı yetiştirici birliği	79	79			
Damızlık manda yetiştirici birliği	24	30			
Tavuk yetiştirici birliği	6	5			

Kaynak: Erzurum İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Strateji Belgesi (2024); Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (2024).

$$n = \frac{N \cdot \sigma^2 \cdot z^2}{(N - 1) \cdot d^2 + \sigma^2 \cdot z^2} \quad (1)$$

Eşitlikde;

n = Örnek büyüklüğü,

σ = Standart sapma,

z = Güven sınırı,

N = Populasyon büyüklüğü,

d = Kabul edilebilir hatayı göstermektedir ($\mu/10$).

Örnek büyüklüğü hesaplanırken %95 güven sınırı ve populasyon ortalamasının %10’u kadar bir hata payı ile çalışılmıştır. Formülde çalışma alanına ait populasyon büyüklüğü 16,901 olup örnek büyüklüğü 316 olarak tespit edilmiştir. Çalışılacak köyler gayeli olarak Çiftçi Kayıt Sistemi verilerine göre tarımsal üretimin yoğun olduğu 8 ilçe ve her ilçeden beş köy) seçilmiş ve örnek sayısı işletme sayılarına (3,386) orantısal olarak (Cochran, 1977) dağıtılarak anketler yapılmıştır.

Çalışmada, üreticilerin kooperatif veya birliğe üyeliklerinde etkili olabileceği düşünülen değişkenler ile üyelikleri arasındaki ilişkiler logit regresyon modeli ile belirlenmiştir. Olabilirlik oranı testi ile üyelikte etkili olabileceği düşünülen değişkenler yardımıyla elde edilen modelin en uygun model olup olmadığı test edilmiştir. Bu amaçla 0-1 modeli olarak da adlandırılan “Binary Logit Model” tercih edilmiştir (Kalaycı, 2010).

Çalışmanın hipotezlerini üreticilerin tarımsal örgütlere üyeliği ile bazı değişkenler arasında etkileşimin olup olmadığının belirlenmesi oluşturmaktadır. Üreticilerin kooperatif veya birliklere üye olup olmaması bağımlı değişken, bazı demografik ve üreticilere ait tarımsal özellikler ise bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. İkili regresyon yöntemi ile logit model denemesi yapılmış ve en yüksek olabilirlik yöntemi ile tahmin edilmiştir. Çalışmada kurulan logit model aşağıdaki eşitlikle belirtilmektedir.

$$Y = \beta_0 + \beta_1 YAŞ + \beta_2 TDG + \beta_3 GÖÇ + \beta_4 ÖHYB + \beta_5 TD + \beta_6 SG + \beta_7 TG + \beta_8 TAM + \beta_9 TrV + \beta_9 ÖGRENİM + e \quad (2)$$

3. ARAşTIRMA BULGULARI

Tarımsal örgüte üyeliği olan 165 kişiden 85'i (%51.5) orta yaş olarak nitelendirilen 36-55 yaş aralığında olup 128 işletmeci ilköğrenim mezunudur (%77.6). İncelenen benzer çalışmalarda da kooperatife üye olan üreticilerin orta yaşlı üreticiler olduğu belirlenmiştir (Bhuyan, 2007; Doğanca, 1983; Boyacı, 1993). Araştırma

alanındaki işletmelerin %68.6'sı 50 da ve daha fazla arazisi olanlardır. 51-150 da arasında alana sahip olan %37.3 oranındaki işletme, sahip olunan arazi büyüklüğünde ilk grubu oluşturmaktadır. Herhangi bir tarımsal kooperatif veya birliğe üye olan işletmelerin; %81'i 50 dekar üzerinde arazi varlığına, %87.3'ünün sosyal güvenceye, %32'si tarım dışı gelire ve %67'si traktöre sahiptir (Tablo 2).

Tablo 2. Tarımsal örgütlere üye olan ve olmayan çiftçilere ve işletmelerine ait bazı değişkenler

Değişkenler	Üye olmayan		Üye olan		
	Sayı	%	Sayı	%	
Yaş (YAş)	18-35	38	25.2	44	26.7
	36-55	63	41.7	82	49.7
	55-65	32	21.2	29	17.6
	66+	18	11.9	10	6.1
	Yok	7	4.6	7	4.2
Öğrenim Durumu (ÖĞRENİM)	Okur-yazar	29	19.2	19	11.5
	İlkokul	106	70.2	128	77.6
	Lise	7	4.6	8	4.8
	YO/Üniv.	2	1.3	3	1.8
	Tarım Dışı Gelir (TDG)	Evet	13	8.6	25
Hayır		138	91.4	140	84.8
Sosyal Güvence (SG)	Evet	123	81.5	144	87.3
	Hayır	28	18.5	21	12.7
Toplam Arazi Miktarı (TAM)	0-20	34	22.5	13	7.9
	21-50	33	21.9	19	11.5
	51-150	56	37.1	62	37.6
	151-300	20	13.2	49	29.7
	301+	8	5.3	22	13.3
Traktör Varlığı (TrV)	Evet	53	35.1	112	67.9
	Hayır	98	64.9	53	32.1

İşletmelerin %33.9'u hayvancılıkla birlikte yem bitkileri yetiştiriciliği yapmakta, bunu %29.4 ile hayvancılıkla birlikte yem bitkileri ile tahıl yetiştirenler ve %7.6 ile hayvancılık yanı sıra yem bitkileri ile endüstri bitkilerinin yetiştiriciliğini birlikte yapanlar izlemektedir. Sadece hayvancılık ile uğraşan işletmelerin oranı ise %5.1'dir (Tablo 3).

Hayvancılık yapılan işletmelerin 42'sinde 4851 adet küçükbaş, 251'inde ise 5166 adet büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Üreticilerin %47.7'sinin tarımsal örgüte üye olmadığı %52.2'sinin ise tarımsal örgüte üye oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 3. İşletmelerin tarımsal faaliyet durumu

Tarımsal faaliyet	Sayı	%
Hayvancılık	16	5.1
Hayvancılık+yem bitkileri yetiştiriciliği	107	33.9
Hayvancılık+yem bitkileri+tahıl	93	29.4
Hayvancılık+yem bitkileri+endüstri bitkileri	24	7.6
Yem bitkileri+sebze-meyve yetiştiriciliği	15	4.7
Tahıl	10	3.2
Yem bitkileri	9	2.8
Diğer tarla bitkileri	42	13.3
Toplam	316	100.0

Üye olanların 68.5'i bir, 19.4'ü iki, 12.1'inin ise 3 örgüte üyeliği vardır (Tablo 4).

Tablo 4. Üreticilerin üye oldukları kooperatif veya birlikler

Üye olunan kooperatif veya birlikler	Sayı	%
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	26	15.8
Tarım Kredi Kooperatifi	28	17.0
Kırmızı Et Üreticileri Birliği	7	4.2
Pancar Ekicileri Kooperatifi	11	6.7
Sulama Birliği	10	6.1
Süt Üreticileri Birliği	13	7.9
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	6	3.6
Arı Yetiştiricileri Birliği	5	3.0
Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği	7	4.2
İki üyelik (Tarım Kredi+SÜB)	32	19.4
Üç üyelik (Tarım Kredi +PEK+SB/DSYB/AYB)	20	12.1
Toplam	165	100.0

Tarımsal örgüt üyeliği en fazla olan kooperatif veya birlik sırası ile Tarım Kredi Kooperatifi, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Süt Üreticileri Birliği, Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Sulama Birliğidir. Bu üyelikleri diğerleri izlemektedir. İki üyeliği olanlar Tarım Kredi Kooperatifi ve süt üreticileri birliği, üç üyeliği olanlarda ise Tarım Kredi Kooperatifi, Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Süt Üreticileri Birliği veya Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği veya Arı Yetiştiricileri Birliği üyelikleri oluşturmaktadır. Trakya'da yapılan bir çalışmada da en yüksek oranda üyeliği olan kooperatifin "Tarım Kredi Kooperatifi" olduğu belirtilmiştir. (Çiftçi Algısı Analizi Raporu, 2013).

Üreticilerin tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirirken girdi, pazar, üretim ve kredi gibi birçok ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlarının giderebilmesi için çok amaçlı tarım kooperatifleri veya üretici birlikleri ile birlikte çalışmaları ihtiyaçlarının kolay, uygun ve karlı bir şekilde giderebilmesi için gereklidir. Çalışmada üye olan üreticilerin %11.9'u üye olmayanların ise %21.8'i konu hakkında uzmanlarından bilgi almadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısı ile üye olanlarda eğitim

veya bilgi alma oranı daha fazladır. Trakya'da yapılan çalışmada Tarım Kredi Kooperatifine üyeliği olan üreticilerin daha yüksek oranda örgütlenme konusunda eğitim aldığı; üye olmayanların %9'unun olanların ise %15'inin tarımsal örgütler (kooperatif/birlik) konusunda eğitim aldığı belirtilmiştir (Çiftçi Algısı Analizi Raporu, 2013).

Üreticilerin bir örgüte üye olsun olmasın yaklaşık %72'si köylerinde kurulacak yeni bir kooperatife daha üye olabileceklerini belirtmiştir. Dolayısı ile yeni bir kooperatif veya birliğin kendi yerleşim yerlerinde kurulması veya oluşturulması isteği oldukça yüksektir. Bu oran üye olmayanlar için yerleşim yerlerinde örgütün kurulması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Herhangi bir kooperatif veya birliğe üye olan çiftçilerin %20.6'sı sulama imkanlarının arttığını, %36.4'ü beklentilerinin gerçekleştiğini, %32.7'si ise faaliyetlerini başarılı bulduğunu, %67.9'u pazarlamada zorluk çekmediğini, %72.7'si girdi temininde kolaylık sağlandığını, %84'ü kazanç ve üretimlerinin arttığını, %92'si birlik ve beraberlik sağlandığını, %83.6'sı ise kooperatif veya birliklerin ülke ekonomisine olumlu katkılarının olduğunu belirtmiştir (Tablo 5).

Yapılan bazı çalışmalarda da tarımsal örgüte üye olanların benzer yorumları görülmektedir. Ertan ve Turan (2001)'in, Gülbirlik'te yaptıkları çalışmada ortakların %23.08'inin kooperatifi başarılı bulduğunu, Sayılı ve Adıgüzel (2013)'in çalışmalarında üreticilerin %56'sının beklentilerinin çok az karşılandığını belirttikleri, Sağlam (2013)'in, çalışmasında ise üreticilerin yaklaşık %11'inin Tarımsal Kalkınma Kooperatifini çok başarılı, %66'sının ise Tarım Kredi Kooperatifini başarılı buldukları belirtilmiştir.

"Herhangi bir tarımsal örgüte üye değilseniz nedeni nedir?" sorusuna hayır cevabı veren üreticilerin %24.5'u bilgilendirilmediğini, %22.5'i ihtiyaç duymadığını, %13.2'si faydası olacağına inanmadığını, %10.6'sı iyi yönetilmediğini bu nedenle üye olmadığını belirtmiştir (Tablo 6). Başaran ve Irmak (2018); yaptıkları çalışmalarında Türkiye'de tarımsal

örgütlenme ile ilgili eksikliklerin olduğu ve örgütlerin yönetiminden kaynaklı sorunların örgütlenmeyi olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Yine diğer bir çalışmada tarımsal örgütlenmede sürdürülebilirlik sağlanması için kooperatiflerin yönetiminde politik ve kişisel amaçların güdülmemesinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Şahin vd., 2015).

Tablo 5. Kooperatif veya birliklere üyeliği olan üreticilerin tarımsal örgütler hakkındaki görüşleri

Düşünceler	Sayı	%
Beklentilerim gerçekleşti	60	36.4
Faaliyetlerini başarılı buluyorum	54	32.7
Girdi temininde kolaylık sağladı	120	72.7
Pazarlamam kolaylaştı	112	67.9
Birlik beraberlik sağladı	153	92.7
Daha fazla kazanç sağladı	139	84.2
Üretimim arttı	140	84.8
Sulama imkânım arttı	34	20.6
Ülke ekonomisine pozitif katkısı oldu	138	83.6

Tablo 6. Üreticilerin tarımsal örgütlere üye olmama nedenleri

Nedenler	Sayı	%
Bilgilendirilmedim	37	24.5
İhtiyaç duymadım	34	22.5
İyi yönetilmiyor.	16	10.6
Yönetim belirli bir grubun elinde	8	5.3
Faydasının olacağına inanmıyorum	20	13.2
Maddi gücüm yok	14	9.3
Güvenmiyorum	12	7.9
Köyümde kooperatif yok	6	4.0
Tüm yıl burada ikamet etmiyorum	4	2.6
Toplam	151	100.0

3.1. Çiftçilerin tarımsal örgütlenmelerine etki eden faktörler

Modelin genel olarak uygunluğunu test eden omnibus testi Tablo 7’de görülmektedir. Omnibus testi ki-kare tabanlı olup, modelin doğru olduğu

varsayımı altında gerçek verilerin gözlenme olasılığına göre elde edilmektedir.

$$H_0 = \beta_1 = \beta_2 = \dots \beta_k = 0$$

$$H_1 = \beta_1 \neq \beta_2 \neq \dots \beta_k \neq 0$$

Modelin anlamlılık değeri 0 çıkmış ve bu değer 0,05’ten küçük olduğu için H_0 (gözlenen ile beklenen değerler arasında fark yoktur hipotezi) red edilmiştir. Dolayısı ile model veriye uygundur.

Ancak lojistik regresyon modellerinde kullanılan R^2 ölçütlerinin temsil gücü zayıftır. Doğru sınıflandırma yüzdesi 69.4’dür. Bu sonuçlara göre modelin sınıflandırma gücü “iyi” ve H-L testi %5 den büyük olduğu için de model uyumunun oldukça iyi olduğu görülmektedir (Hosmer vd., 2013). Dolayısı ile model veriye uygundur. Cox&Snell R^2 değerinin 0.189, Nagelkerke R^2 değerinin ise 0.252 olduğu görülmektedir.

Nagelkerke R^2 değeri, Cox&Snell R^2 değerinden daha büyüktür. Nagelkerke R^2 değeri bağımlı değişkendeki varyansın 0.252’sinin açıklayıcı değişkenlerden kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 7. Model katsayılarının genel testi

	Chi-square	df	Sig.
Step	65.872	10	0
Step 1 Block	65.872	10	0
Model	65.872	10	0
-2 Log likelihood	Cox & Snell	Nagelkerke	
368,800	R^2 0.189	R^2 0.252	
Hosmer and Lemeshow Test	Sig. 0.466		

Ancak lojistik regresyon modellerinde kullanılan R^2 ölçütlerinin temsil gücü zayıftır. Doğru sınıflandırma yüzdesi 69.4’dür. Bu sonuçlara göre modelin sınıflandırma gücü “iyi” ve H-L testi %5 den büyük olduğu için de model uyumunun oldukça iyi olduğu görülmektedir (Hosmer vd., 2013).

İşletmelerden anket çalışmaları ile elde edilen veriler logit regresyon analizi ile değerlendirildiğinde (Tablo 8); p değeri için modelde sahip olunan traktör (TrV) ve sahip olunan toplam arazi miktarının (TAM) ve tarımsal örgütlenme hakkında yeterli bilgiye sahip olma (ÖHYB) faktörlerinin %1 önem seviyesinde pozitif yönlü etkide bulunduğu üretici yaşı (YAŞ),

Tablo 8. Lojistik regresyon analiz sonuçları

Değişkenler	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
YAŞ	-0.288	0.163	3.136	0.077*	0.750
Tarım dıŐı gelir (TDG) (Var/Yok)	-0.548	0.426	1.655	0.198	0.578
Göç etme isteği (GÖÇ) (Var/Yok)	-0.396	0.289	1.872	0.171	0.673
ÖHYB Bilgi (Yeterli/Yeterli değil)	0.901	0.315	8.205	0.004***	2.462
Tarımsal Deneyim (TD) (Var /Yok)	0.249	0.295	0.710	0.400	1.282
Sosyal Güvence (SG) (Var/ Yok)	0.680	0.363	3.498	0.061*	1.973
Tarımsal Gelir (TG)(İyi/Kötü)	0.748	0.439	2.909	0.088*	2.113
Toplam Arazi Miktarı TAM (Var/Yok)	0.338	0.129	6.827	0.009***	1.402
Traktör Varlığı (TrV) (Var/Yok)	0.932	0.292	10.16	0.001***	2.539
ÖĞRENİM	0.014	0.223	0.004	0,951	1.014
Sabit	-1.183	1.096	1.166	0,280	0.306

P değeri *0,10,**0,05,*** 0,01 seviyesinde önelmidir.

sosyal güvenceye sahip olma durumu (SG) ve tarımsal gelirin (TG) ise %10 seviyesinde anlamlı olduğu bulunmuştur.

Lojistik regresyonda katsayıların yorumu odds oranından yararlanılarak yapılmaktadır. Odds oranı bağımsız değişkenin bağımlı değişkenin gerçekleşme ihtimalini kaç kat etkileyeceğini belirtmektedir. Eğer regresyon katsayısı negatif ise odds oranı (OO=1/OO) düzeltilerek ifade edilmelidir (Özdamar, 2004). Yaş değişkeni negatif yönlü olduğundan odds oranı 1/0.750 = 1.33 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayı üreticilerin yaşları düşüke örgüt üyesi olma veya örgüt etkinliğinde bulunma olasılığının yaşlılara nazaran yaklaşık 1 birim daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Üreticilerin çoğunluğu 36-55 yaş aralığında olup bu aralıkta olan üreticiler dolayısı ile kırk yaşın altında olan üreticileri de içermektedir. Bu üreticilerin üye olabileme olasılığı aşağı meyillidir ve azaldıkça üye olabileme olasılığının artabileceği görölmektedir. Üretici yaşı azaldıkça üyelik artmaktadır, yani genç üreticilerin tarımsal örgütlere üye olma isteklerinin ve üyeliklerinin daha fazla olduğu şeklinde yorumlanabilir. Terin ve elik Ateş (2010); Van'da yapmış oldukları çalışmada genç üreticilerin yaşlı ve deneyim süresi fazla üreticilere göre daha fazla tarımsal örgüte üye olabileceklerini belirtmişlerdir. Üreticilerin sosyal güvencelerinin olması ve tarımsal gelirin iyi olmasının da üye olmalarını veya tarımsal örgütlere olumlu yaklaşımda bulunmalarını sağlayacağı şeklinde ifade edilebilir.

Traktör sayısında ve buna bağlı olarak işletmenin sahip olduğu alet ve makine varlığındaki ve toplam arazi miktarındaki artışın kooperatiflere üye olma istekliliğini veya üreticilerin üyeliğini artırdığı söylenebilir. İşletmede traktör olması ve bunun yanı sıra diğer ekim, bakım ve hasatta kullanılan alet ve araçların varlığı üreticilerin tarımda istekli olduklarını ve teknolojiye yöneldiklerini daha fazla üretim yapmaya meyilli olduklarını göstermektedir.

Toplam arazi miktarlarının artması da yine üreticinin arazisini azaltmadan veya elden çıkarmadan tarımda kalmaya, üretmeye meyilli ve istekli olduğunu göstermektedir. Nitekim yapılan bazı çalışmalarda da üreticilerin arazi varlıklarının artışı ile örgütlere üye olma istekleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu arazi artışı ile üye olma olasılığının artacağı tespit edilmiştir (Karlı vd., 2006; Arayesh, 2011; Issa ve Chrysostome, 2015; Terin ve elik Ateş, 2016). İşletmelerin sahip oldukları hayvan sayısı, arazi miktarı, gelir, mekanizasyon varlığının fazlalığı büyük işletmeler olduğunu dolayısı ile de büyük işletmelerin örgütlenmeye meyilerinin daha fazla olabileceği şeklinde yorumlanabilir, nitekim Karaturhan ve arkadaşları (2014), Sarı ve Külekçi (2017)'de aynı yorumları kaydetmişlerdir.

Yine tarımsal örgütlenme hakkında yeterli bilgiye sahip olma (ÖHBY) değişkeninin de üreticilerin örgütlenmeyi veya örgütleri bilme ve tanımlarının üye olmalarını olumlu yönde etkilediği ve artırdığı da ifade edilebilir.

Modelde olan diğer değişkenlerden tarım dışı gelir ve üreticilerin göç isteğinin negatif yönde olması bu iki faktördeki azalma eğiliminin örgütlenmeyi veya üye olmayı artıracağı yine deneyimli olma ile öğrenim durumunun artmasının da üye olmayı artıracağı düşünülebilir ancak istatistiki olarak anlamlı olmadıklarından bu değişkenler yorumlanmamıştır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışma sonuçlarının beklentilere ve yapılan benzer çalışmalarla uygunluk gösterdiği görölmektedir. Sonuç olarak üreticilerin yani tarımsal örgüte üye olan üreticilerin yaşındaki artış üye olmalarını olumsuz etkilerken sahip oldukları toplam arazi miktarı, kooperatifler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve üreticilerin traktör sahibi olmaları ile buna bağlı olarak alet makine varlığındaki artışın tarımsal örgütlere üyeliği artırdığı ve üye olmalarını olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Bu bulgulara dayanılarak;

- ✓ Araç varlığının tarımsal örgütlere üye olmayı önemli ölçüde arttırması nedeni ile üreticilerin alet ve makine sahiplenilmesi konusunda desteklenmesi gerektiği,
- ✓ Toplam arazi varlığındaki artışa bağlı olarak tarımsal örgütlere üyeliği artıracağı, bunun için toprak reformu ve arazi toplulaştırması çalışmalarına hız verilmesi ve tamamlanması gerektiği,
- ✓ Genç üreticilerin tarımsal örgütlenmeye bakışı ve üye olma isteği daha fazla olduğu için genç çiftçilerin bu konuda teşvik edilmesi ve gençlere yönelik eğitim ve yayım hizmetlerinin artırılması gerektiği,
- ✓ Sosyal güvencelerinin olmasının örgütlenme konusunda pozitif katkı sađladđı bu nedenle üreticilerin sosyal güvencelerinin sağlanması gerektiği,

Bu problemlerin giderilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasının ve bu problemleri ortadan kaldıracak eğitim ve yayım çalışmalarının önceliklendirilmesinin gerektiği görölmektedir.

Tarım ve gıda sektörünün güçlü konuma getirilebilmesinin en önemli şartlarından birisi tarımsal örgütlerin yapılarının güçlendirilmesi ve kısa zamanda çözümler üretebilecek konuma getirilmesidir. Tarımın yıllardır süregelen yapısal sorunlarının çözümünde tarımsal örgütlenmenin rolü oldukça önemlidir. Pazarda etkin olabilmek, tüketicileri etkileyebilmek, üretimde yenilikleri takip ederek verimi artırabilmek, teknolojik gelişmelerden haberdar olmak ve uygulama fırsatlarını yakalayabilmek örgütsel güçle yani üreticilerin örgütlenmeleri ile mümkün olabilmektedir. İşletmelerde sürdürülebilirliği ve rekabeti sağlamak için üreticilerin örgütlenmeleri önemli bir husustur. Üreticilerin kooperatif veya birlik şeklinde örgütlenmelerini veya var olan kooperatif veya birliklerle birlikte çalışmalarını teşvik etmek de sosyo-ekonomik problemlerin çözümünde önemli ve büyük rol oynayacaktır.

TEŐEKKÜR

Bu makale Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar

Genel Müdürlüğü'nce proje numarası TAGEM/TEAD/14/A15/P02/006 olan "Erzurum İlinde Tarımsal Örgütlenme Durumu İle Problemler ve Çözüm Önerilerinin Belirlenmesi" başlığı ile desteklenen projeden üretilmiştir. TAGEM'e ve Enstitümüze teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Arayesh, B. (2011). Identifying the factors affecting the participation of agricultural cooperatives' members. *American Journal of Agricultural and Biological Sciences*. 6(4): 560-566. DOI: 10.3844/ajabssp.2011.560.566
- Başaran, H. & Irmak, E. (2018). Edirne'de tarımsal amaçlı kooperatiflerde ortaklık yapısı ve kooperatif faaliyetlerinin değerlendirilmesi. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*. 21(Özel Sayı): 116-122. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.a.vi.472753>
- Bhuyan, S. (2007). The people factor in cooperatives: an analysis of members' attitudes and behavior. *Canadian Journal of Agricultural Economics*. 55(3): 275-298. DOI: 10.1111/j.1744-7976.2007.00092.x

- Cochran, W. (1977). *Sampling Techniques*, 3 rd ed. New York: Wiley.
- Çiçek, A. & Erkan O. (1996). Tarım ekonomisinde araştırma ve örnekleme yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 12, Ders Notları Serisi No: 6, Tokat.
<https://earsiv.gop.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12881/1024?show=full>
- Çiftçi Algısı Analizi Raporu (2013). Çiftçi Algısı Analizi Raporu.
https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/33083/xfiles/Ciftci_Algisi_Analizi_Kantitatif_Rapor.pdf Erişim Tarihi: 15.01.2024.
- Demirbük, M., & Kızılaslan, N. (2020). Islah amaçlı yetiştirici birlikleri ile üyeleri arasındaki ilişkilerin analizi: Sivas İli Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 23(1), 194-211.
<https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.a.vi.562087>
- Doğanca, M.Y. (1983). Batı Anadolu'nun İki Orman Köyünde Yayım Açısından Kooperatifleşme Olayı ve Kooperatiflere Katılımı Etkileyen Faktörler Üzerinde Bir Araştırma. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 469, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Basımevi, Bornova-İzmir.
- Ertan, A. & Turan, A. (2001). Gülbirlik ortaklarının kooperatif-ortak ilişkisi yönünden analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(2): 29-43.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195112>
- Hosmer, D. W., Lemeshow, S.& Sturdivant, R. X. (2013). *Applied Logistic Regression*, Third Edition, Wiley.
- Issa, N. & Chrysostome, N.J. (2015). Determinants of farmer participation in the vertical integration of the Rwandan Coffee value chain: Results from Huye district. *Journal of Agricultural Science*, 7(9):197-211. DOI: 10.5539/jas.v7n9p197
- Erzurum İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Kayıtları Strateji Belgesi.
<https://erzurum.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=5> Erişim Tarihi: 16.05.2024.
- İnan, İ. H., Gülçubuk, B., Ertuğrul, C., Kantürer, E., Baran, A.& Dilmen, Ö. (2000). Türkiye'de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi, Türkiye Ziraat Müh. V. Teknik Kong, Ankara 2000.
<https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/17497>
- Kalaycı, ř. (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Beşinci Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara. 301-317.
- Karaturhan, B. şevi, T. & Yıldız, Ö. (2014). Yetiştirici birliklerinin tarımsal kalkınmaya etkileri üzerine bir araştırma: Edirne Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Örneğ Olayı. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Derg.* 51 (2): 175-184.
- Karlı, B. &Çelik Y. (2003). GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği. Yayın No: 97 ISBN 975-407-122-5
<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/1997-2005%20Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/Yay%C4%B1nNo97.pdf>
- Kılıç, T. (2004). Tarım Satış Kooperatiflerinin Pazarlama Faaliyetleri ve Bir Örneğ Uygulama. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kılıç Topuz, B., & Bozoğlu, M. (2016). Tarımsal üretici birliklerinde performans ölçümü. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 31(3),360-369.
<https://doi.org/10.7161/omuanajas.269989>
- Özdamar, K. (2004). Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi. Kaan Yayınları, 4. Baskı, Eskişehir.
- Sağlam, U. (2013). Uşak İlinde tarımsal üretici örgütlenmesi ve yapısal sorunlar. Doktora Tezi. Namık Kemal Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
<https://acikerisim.nku.edu.tr/xmlui/bitstream/han>

dle/20.500.11776/332/0045323.pdf?sequence=1
&isAllowed=y

Sarı, M.M.& K lekc , M. (2017). Tarım işletmelerinde örgütlenme durumuna etki eden faktörlerin belirlenmesi: Erzurum İli  rneği. *İğdir  ni. Fen Bilimleri Enst. Derg.* 7(1): 319-327. DOI: 10.21597/jist.2017127444

Sayılı, M. & Adıgüzel, F. (2013). Tokat-merkez ilçede tarım kredi kooperatiflerine ortak tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik analizi. *Tarım Ekonomisi Dergisi.* 19(1), 103-116. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253472>

şahin, A., Miran, B., Cankurt, M., Günden, C., Kaynak , C. (2015). Türkiye’de tarımsal kalkınma kooperatiflerinde yöneticilerin  zellikleri. *KS  Doğa Bil. Derg.*18(1). <https://doi.org/10.18016/ksujns.97472>

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü (2024). Tarımsal  rg tlenme Tablosu https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/Tar%C4%B1msal%20%C3%96rg%C3%BCtlenme%20Tablosu_ Erişim Tarihi: 16.05.2024.

Terin, M. &  elik Ateş, H. (2010). Çiftçilerin  rg tlenme düzeyi ve örgütlerden beklentileri üzerine bir araştırma: Van ili  rneği. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.* 47(3): 265-274. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/59353>

Yercan, M. (2007). Türkiye ve Avrupa birliğinde tarımın örgütlenme deseni ve tarımsal kooperatifler. *Tarım Ekonomisi Dergisi.* 13(1): 19-29.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253374>